

Sojida YAXYAYEVA,
Buxoro davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi, PhD
E-mail:sojida@gmail.com

Buxoro davlat universiteti "Pedagogika" kafedrası mudiri, pedagogika fanlari doktori, professor Sh.Sh. Olimov taqrizi asosida

GENDERGA YO'NALTIRILGAN TA'LIMNI TASHKIL ETISHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH ZARURLIGI XUSUSIDA

Аннотация

Ushbu maqolada genderga yo'naltirilgan ta'limni tashkil etishning zamonaviy texnologiyalarini takomillashtirish haqidagi ma'lumotlar bayon etilgan. Shuningdek, oliy ta'lim tizimida gender yondashuv asosida talaba-qizlarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish nazariyasi va amaliyoti falsafiy-ijtimoiy xususiyatlari hamda pedagogik-psixologik o'ziga xosliklari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Gender, jins, pedagogika, psixika, pedagogic texnologiyalar, innovatsiya.

О НЕОБХОДИМОСТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ОРГАНИЗАЦИИ ГЕНДЕРНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В данной статье представлена информация о совершенствовании современных технологий организации гендерно-ориентированного образования. Также описаны теория и практика развития социальной активности студенток в системе высшего образования на основе гендерного подхода, философско-социальных особенностей и педагогико-психологических особенностей.

Ключевые слова: Гендер, пол, педагогика, психика, педагогические технологии, инновации.

ON THE NEED TO IMPROVE MODERN TECHNOLOGIES OF ORGANIZING GENDER-ORIENTED EDUCATION

Annotation

This article provides information on the improvement of modern technologies for the organization of gender-oriented education. Also, the theory and practice of developing the social activity of female students in the higher education system based on the gender approach, philosophical-social features and pedagogical-psychological peculiarities are described.

Key words: Gender, sex, pedagogy, psyche, pedagogical technologies, innovation.

Kirish. MDH mintaqasining ayrim davlatlarida, xususan, O'zbekistonda umuminsoniy huquqlarga, jumladan, xotin-qizlar huquqlariga daxldor yangi mexanizm yaratildi va ayni paytda bunday institutlarning vakolatlarini kengaytirish va ularning samaradorligini ta'minlash davrimizning dolzarb masalalaridan biriga aylandi. O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-intellektual hayotida tub o'zgarishlar sodir bo'layotgan hozirgi kunda o'quv jarayonini shaxsning gender tengligi va farqlari asosida tashkil etish masalasi ham pedagogik jarayonning tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. Zero, qizlar va o'g'il bolalar o'rtasidagi ijtimoiy hamda o'quv munosabatlarini tartibga solish muhim pedagogik ahamiyatga ega. Ta'lim jarayonlari orqali istiqbolda jamiyatning erkak hamda ayol a'zolari orasidagi ijtimoiy munosabatlar qaror topadi.

Shu nuqtai nazardan, gender tengligi muammosini hal qilish nafaqat dolzarb, balki alohida ilmiy-nazariy ahamiyatga ega bo'ladi. O'zbekiston Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev aytganlaridek: "So'ngi yillarda mamlakatimizda xotin-qizlarning huquq va manfaatlarini, gender tenglikni ta'minlash, oila, onalik va bolalikni himoya qilish, ayollar o'rtasida tadbirkorlikni rivojlantirish, ular uchun yangi ish o'rinlari yaratish, mehnat va turmush sharoitlarini yaxshilash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi".

Maizuga oid adabiyotlar tahlili. Jamiyatda xotin-qizlarning ijtimoiy faolligini shakllantirish pedagogika tarixida sharq mutafakkirlari Abu Nasr Forobiy, Alisher Navoiy, Abdulla Avloniy kabi allomalarimizning ilmiy yo'nalishlari asosini tashkil etgan [4].

Zamonaviy sharoitda jamiyat xotin-qizlarning ijtimoiy faolligini shakllantirishga doir ilmiy-tadqiqot ishlari falsafiy, ijtimoiy, psixologik yo'nalishlarda amalga oshirilayotganligi ko'zga tashlanadi. Ularning falsafiy metodologik jihatlari Simonade Buvuar, R.Xov, J.Lorber, K.UestvaD.Zimmermann, E.Kuchkina, V.Fesenko, ijtimoiy yo'nalishda V.M.Xvostov, O.Voronina, B.Fridan, E.Zdravomislova, gumanitar yondashuv asosida N.Vulf, K.Mishar-Marshal, K.Riberi, G.Mur kabi

olimlarning ilmiy ishlari, monografiya va o'quv qo'llanmalarida chuqur tahlil etilgan. Pedagog olimlardan M.Quronov, S.Nishonova, O.Musurmonova, N.Egamberdiyeva, E.Turdiqulov, A.Zunnunov, S.Ochil, J.Hasanboev, U.Mahkamov, R.Safyullayevalarning ilmiy izlanishlarida jamiyatda xotin-qizlarning ijtimoiy o'rnini shakllantirishga doir xususiyatlarga e'tibor qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. So'nggi yillarda gender tenglikni joriy qilish nuqtai nazaridan ta'lim sohasida ham ijobiy natijalar kuzatilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi O'RO-562-sonli Qonunining 26-moddasida quyidagilar belgilab qo'yilgan.

Davlat ta'lim olish huquqini amalga oshirishda xotin-qizlar va erkaklarga teng imkoniyatlar yaratilishini ta'minlaydi.

Davlat quyidagilarni kafolatlaydi:

xotin-qizlar va erkaklarning ta'lim olish, qayta tayyorlash va malaka oshirishning barcha turlaridan foydalanishga, ta'lim va ilmiy jarayonni amalga oshirishda ishtirok etishga hamda madaniyatdan, madaniy qadriyatlar va merosdan foydalanishga doir teng huquq va imkoniyatlarini;

turli ta'lim dasturlariga gender mavzusini joriy etish orqali fuqarolarning genderga oid ma'rifatini oshirishga ko'maklashishni;

jinslardan birining ustunligi g'oyasiga asoslangan noto'g'ri tasavvurlardan xoli o'quv adabiyotlarini tayyorlash va chop etishni;

o'quv dasturlari va darsliklarni jins bo'yicha kamsitishga yo'l qo'ymaslik prinsipiga muvofiqlik yuzasidan muntazam ravishda monitoring qilishni;

gender siyosati amalga oshirilishini ta'minlash masalalari bo'yicha aholining huquqiy madaniyatini yuksaltirishga qaratilgan axborot-ma'rifiy tadbirlarni rag'batlantirish va har tomonlama qo'llab-quvvatlashni.

Ta'lim sohasidagi vakolatli organ ta'lim dasturlarini, ta'lim muassasalarining dasturlarini hamda rejaralarini ularning xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar

kafolatlarini ta'minlash prinsiplariga muvofiqligi jihatidan ekspertizadan o'tkazishni ta'minlaydi.

Oliy ta'lim muassasalarining ta'lim dasturlari va malaka oshirish kurslari xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlarini ta'minlash bo'yicha kursni o'z ichiga olishi kerak[5].

Shundan ko'rinib turibdiki, talaba-qizlarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish, ularni jamiyatimizning teng huquqli bunyodkoriga aylantirish bugungi kunning dolzarb muammolaridan biridir. Rivojlanish davrida izchillik bilan va samarali tarzda ushbu tushunchaning ijtimoiy tahlili ham amalga oshirilib kelinmoqda. «Gender» atamasining mazmuni, avvalo, jinsni ijtimoiy modellashtirish yoki tashkil etishda mujassamlashgan. Jamiyatda muayyan jins rollarining bajarilishini taqozo etadigan xatti-harakatlar me'yor tizimi vujudga keladi, tegishli tarzda ushbu jamiyatda «erkaklarga oid» va «ayollarga oid» bo'lgan xususiyatlar borasida qat'iy qaror topgan tasavvurlar qatori paydo bo'ladi.

«Gender» so'zi inglizcha «gender», lotincha «genus» so'zlaridan olingan bo'lib, «zot, jins, kelib chiqish» ma'nosini anglatadi. Agarda biologik jins insonlarni ayol va erkaklarga ajratadigan bo'lsa, gender ayol va erkaklarning jamiyatdagi o'rnini ajratishga qaratilgan. Jamiyatda ayol va erkaklarning o'z o'rnini topishi va belgilashi uchun davlat ularga bir xil sharoit va imkoniyat yaratib berishi gender tenglikni ta'minlashda asos bo'lib xizmat qiladi.

Gender jamiyatda belgilanmagan, ijtimoiy hodisalar ato etgan xususiyatlar yig'indisidir. Gender – jinsning madaniy niqobi, bizning o'z ijtimoiy madaniy tasavvurlarimiz doirasidagi jins haqidagi qarashlarimizdir. [2]. Buning ustiga, jins faqat gender demakdir, ya'ni uning ijtimoiylashtirilishi natijasida jinsni tashkil etgan narsadir.

Hozirgi davrda talaba-qizlarning ijtimoiy faolligini belgilash, aniqlash va rivojlantirish gender yondashuv asosidagi ijtimoiy, falsafiy, iqtisodiy, gumanitar munosabatlar asosida o'rganiladi. Oliy ta'lim tizimida gender yondashuv asosida talaba-qizlarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish nazariyasi va amaliyoti falsafiy-ijtimoiy xususiyatlar hamda pedagogik-psixologik o'ziga xosliklari bilan yoritib beriladi.

XXI asrda uzluksiz ta'lim strategic ahamiyat kasb etib, shaxs va jamiyat hayotida asosiy mavqeni egalladi. Inson faqatgina gender tenglik va o'ziga hoslik hisobga olinib tashkil etilgan ta'lim-tarbiya jarayonida olingan bilim yordamida uzluksiz texnologik innovatsiyalarni o'zlashtirishi mumkin. Bu esa nafaqat mehnat qurollarining mukammalashuvini, balki yangi bilimlarni egallash qobiliyati va kasbiy faoliyatni puxta o'zlashtirishni talab qiladi. [3].

Gender tenglik – «Men» hamda boshqalar o'zaro hamkorligi jarayoni natijasida yuzaga kelgan holda erkaklarga va ayollarga xos xususiyatlarning psixologik-pedagogik adaptatsiyasiga xizmat qiladi. Ijtimoiy-siyosiy fanlarning oliy ta'lim tizimida talabalar tomonidan o'rganilishi gender yondashuv asosida talaba-qizlarning ijtimoiy faolligini oshirishga ko'mak beradi. Oliy ta'lim muassasalarida o'qitiladigan falsafa, jamiyatshunoslik, pedagogika tarixi, dinshunoslik kabi fanlar talabalarning ijtimoiy-pedagogik faolligini jadal oshishiga imkoniyat yaratib, jamiyatga adaptatsiya jarayonini mukammallashtiradi. Bugungi kunda oila, ta'lim, din, madaniyat kabi ijtimoiy institutlarning talaba-qizlar ijtimoiy faolligini rivojlantirishdagi tarbiyaviy ahamiyati mazkur jarayon faolligini oshiradi. Oliy ta'lim tizimida gender tafovutlar va gender stratifikatsiyasi ijtimoiy va pedagogik nuqtai nazardan o'zini oqlaydi.

YUNESKO ning 1998 yil 9 oktyabrda anjumanida, oliy ta'lim tizimining maqsadi-zo'ravonlik va zulmdan holi bo'lgan

ADABIYOTLAR

1. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, 02.09.2019 йилдаги ЎРҚ-562-сон.
2. Boboeva Z., Usmonova Z. Gender tadqiqotiasoslari kursi xrestomatiyasi. – T.: «O'zbekiston», 2003.
3. Gender tadqiqoti asoslari kursi xrestomatiyasi: / Rus tilidan qisqar. tarj. Oliy o'quv yurtlari uchun. T.: «O'zbekiston», 2003.
4. Pedagogika tamalar lug'ati. T.: «Fan», 2008.
5. Haydarova X.R. Farzandlarning o'z jinsini anglashi. «Xalq ta'limi» jurnali. T.: 2003. №2.
6. Умаров, Бахриддин «Онлавий тарбия сабоқлари» (Оилада фарзандлар тарбиясига оид психологик чизгилар) Илмий-услубий қўлланма. – Тошкент: «Tasvir nashriyot uyi», 2019, 52 б.

jamiyatni barpo etish ekanligi e'tirof etildi. Bu maqsadni amalga oshirish uchun yangi pedagogik texnologiyalar va zamonaviy usullarni qo'llagan holda o'quv dasturlarini qayta ishlab chiqish zarurligi qayd etilgan.

Ta'lim tizimi jamiyatda nafaqat texnologik va ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot omili, balki ma'naviy va iqtisodiy rivojlanishning muhim strategik vositasi sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Shu bois mustaqil respublikamizda ta'lim sohasiga yil sayin katta e'tibor qaratilmoqda. Mazkur vazifa ta'lim tizimining barcha bosqichlari: maktabgacha ta'lim muassasalaridan tortib oliy ta'limning yuqori bosqichlarigacha bo'lgan bo'g'inlar zimmasiga yuklatilgan[4].

Zamonaviy sharoitda oliy ta'lim tizimida talaba-qizlarning jamiyatdagi siyosiy ijtimoiy ishtiroki dinamikasi, ilmiy salohiyatni egallashdagi faoliyati, mehnat bozorida bandlik darajasi, nikoh munosabatlarida qadriyatli yondashuvlar asosidagi faoliyati tarixiy davrlar nazariyalari bo'yicha tavsiflanadi. Gender yondashuv va shaxsga qadriyatli yondashuv asosida talaba-qizlarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish bugungi kunda ta'lim sohasi hamda yoshlar ma'naviy saviyasini oshirishga xizmat qiladi. Ta'lim jarayonida gender yondashuv amal qilinishining afzalligi shundaki, u o'quv sharoitida o'g'il va qiz bolalar manfaatlari hamda intellektual imkoniyatlarini hisobga olishga ko'maklashadi. Ta'lim jarayonida amalga oshiriladigan pedagogik ta'sirlar o'g'il va qiz bolalarning xatti-harakatlari, dunyoqarashlarida ijobiy o'ziga xoslik paydo bo'lishiga yordam beradi. Ta'lim jarayonida gender xoslikni ta'minlamasdan turib, intellektual-ma'naviy jihatdan rivojlangan shaxsni shakllantirib bo'lmasligini yodda tutmog'imiz lozim.

Bunday ta'lim tizimi o'g'il va qiz bolalarning manfaatlari ustuvorligi asosida tashkil etilishi kerak. Genderga yo'naltirilgan innovatsion ta'limni tashkil etish zarurligini hisobga olgan holda o'quv jarayonini isloh qilish o'g'il va qiz bolalarning erkin, intellektual, ma'naviy rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Gender yondashuvning pedagogikada qo'llanilishi, birinchidan, ijtimoiy muhitda samarali faoliyat ko'rsata oladigan, ikkinchidan, jamiyat talablariga mos keladigan ijodkor, tadbirkor, intellektual rivojlangan shaxsni kamol toptirishga ko'maklashadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, ta'lim jarayonida gender yondashuv amal qilinishining afzalligi shundaki, u o'quv sharoitida o'g'il va qiz bolalar manfaatlari hamda intellektual imkoniyatlarini hisobga olishga ko'maklashadi. Ta'lim jarayonida amalga oshiriladigan pedagogik ta'sirlar o'g'il va qiz bolalarning xatti-harakatlari, dunyoqarashlarida ijobiy o'ziga xoslik paydo bo'lishiga yordam beradi. Ta'lim jarayonida gender xoslikni ta'minlamasdan turib, intellektual-ma'naviy jihatdan rivojlangan shaxsni shakllantirib bo'lmasligini yodda tutmog'imiz lozim. Bunday ta'lim tizimi o'g'il va qiz bolalarning manfaatlari ustuvorligi asosida tashkil etilishi kerak. Genderga yo'naltirilgan innovatsion ta'limni tashkil etish zarurligini hisobga olgan holda o'quv jarayonini isloh qilish o'g'il va qiz bolalarning erkin, intellektual, ma'naviy rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Gender yondashuvning pedagogikada qo'llanilishi, birinchidan, ijtimoiy muhitda samarali faoliyat ko'rsata oladigan, ikkinchidan, jamiyat talablariga mos keladigan ijodkor, tadbirkor, intellektual rivojlangan shaxsni kamol toptirishga ko'maklashadi.

Xususan tadqiqotlar asosida oliy ta'lim tizimida talaba-qizlar ijtimoiy faolligini rivojlantirishning ilmiy asoslari va texnologiyasini ishlab chiqish oliy ta'lim tizimida gender yondashuv asosida talaba-qizlar ijtimoiy faolligini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlarini o'rganish va tahlil qilish yordamida talaba-yoshlar gender farqlarining ta'minlash modelini yaratish zarur.